

Ferdinandovo zřízení zemské? Porovnání českých zemských zřízení z let 1500 a 1549

Marek Stojan

*Univerzita Karlova, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: stojanm@seznam.cz*

Ferdinand's Land Constitution? Comparison of Czech Land Constitutions from Years 1500 and 1549

Abstract:

This paper focuses on the comparison of two crucial legal codes of the Bohemian land law of the first half of the 16th century, *i.e.*, Land Constitution of Vladislav enacted in the year 1500 (in Czech *Vladislavské zřízení zemské*) and Land Constitution of 1549. The aim is to answer the question whether it is possible to perceive Land Constitution of 1549 in the same way as it is understood by the majority of the current historiography, meaning whether Land Constitution of 1549 is only redaction of Land Constitution of Vladislav. The paper shall concentrate on the issue if there is a reason to reconsider the general view on this matter. It may be established that these legal codes are relatively independent works due to their dissimilarities as they differ significantly in their origin, authors, historical context, central ideas, and structure. In general, the distribution of power is a key aspect of forming the law, which applies not only to the early modern period, and this idea is reflected in the structure and content of both these codifications. The paper focuses on the comparison of the various aspects of Land Constitution of Vladislav and Land Constitution of 1549. The core of the comparison is analysis of a number of key articles about, *e.g.*, the relationship between the monarch and the estates, the distribution of power in the state, the functioning of the basic institutions of the early modern state, and of selected areas of private and public law.

Klíčová slova: právní kodifikace; dějiny raného novověku; právní dějiny; komparace

Key words: legal codes; history of early modern period; legal history; comparison

DOI: 10.14712/2464689X.2023.9

Studium kodifikací, nehledě na to, v jaké době vznikly, je výborným zdrojem informací nejen pro výzkum práva daného období, ale také skýtá možnosti nového náhledu na osoby a společnost, které je vytvořily. A to včetně jejich hodnot, myšlenek a potřeb. Téma kodifikací je možné zkoumat nejen z právního, resp. právněhistorického, ale i morálního, ekonomického nebo filozofického pohledu.

Cílem tohoto článku, který vychází z autorem psané diplomové práce, je porovnat Vladislavské zřízení zemské se Zemským zřízením z roku 1549 a posoudit jejich vzájemný vztah.¹ Druhé z obou děl je často označováno bez hlubšího odůvodnění jako pouhá redakce Vladislavského zřízení zemského, tedy jiná textová verze vzniklá za účelem publikování změn, která nemění celkovou povahu díla.² Dle názoru autora však ještě nebyla dostatečně zohledněna specifika obou děl, okolnosti jejich vzniku, a především pak jejich vnitřní struktura a obsah. S pomocí historické i právní komparace má tento článek odpovědět na otázku, zda je Zemské zřízení z roku 1549 redakcí díla dřívějšího nebo zde existují rozdíly, které by mohly odůvodnit posun k vnímání této kodifikace jako samostatného nového zákoníku.

Proto lze v úvodu položit esenciální otázku: „Co je to kodifikace?“ Odpověď není jednoduchá a zabývalo se jí minimálně v posledním století množství právních historiků. V této práci je používán termín kodifikace ve dvojnásobném významu, a to jako proces vytváření a uzákonění větších legislativních celků i jako výsledek této činnosti.³

Problematikou českého zemského práva a jeho kodifikací se zabývala již celá řada vědců z řad (nejen) právních historiků. Část těchto prací je již staršího data, kvůli své mimořádné kvalitě v době vydání ale nadále zůstávají přínosem.⁴ Zájem o výzkum kodifikací se v posledních několika málo desetiletích značně zintenzivňuje. To se podepsalo na kvalitě i kvantitě odborných článků, monografií, ale i moderních edičních zpracování. Z nich se pak zvýšené pozornosti dočkaly středověké a raněnovověké zákoníky zemského a městského práva.⁵ Tato tendence je patrná i v zahraničí.⁶

Systematickým výzkumem kodifikací se zabývají autoři převážně z právnických fakult předních českých a moravských univerzit. V kontextu českého prostředí je nutno zmínit díla kolektivu autorů z Katedry právních dějin Právnické fakulty Karlovy Univerzity, např.

¹ STOJAN, M. *Nový zákoník, nebo redakce původního? Porovnání českých zemských zřízení z let 1500 a 1549*. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Právnická fakulta. Vedoucí práce Marek Starý.

² Např. MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde, 1997, s. 88.

³ Tato definice vychází z HORÁK, O. – RAZIM, J. *Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích*. 2. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 35.

⁴ Např. KAPRAS, J. *Právní dějiny zemí Koruny české*. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie, 1913. KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha: Časopis českého studentstva, 1892.

⁵ Např. MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. ml. (eds.). *Práva městská Království českého: edice s komentářem*. Praha: Karolinum, 2013; BLÁHOVÁ, M. – MAŠEK, R. (eds.). *Karel IV., státnické dílo*. Praha: Karolinum, 2003; BÍLEK, J. (ed.). *Ius regale montanorum, aneb, Právo královské horníkuov*. Kutná Hora: Kuttna, 2000.

⁶ HERGEMÖLLER, B. U. (ed.). *Maiestas Carolina. Der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355, (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum, Bd. 74)*. München: Oldenbourg, 1995.

Karla Malého, Jana Kuklíka, Jiřího Šouši a Petry Skřejpkové.⁷ Z nové generace autorů se pak kodifikacemi zabývá např. Jakub Razim, Dalibor Janiš a Jana Janišová.⁸

V souvislosti s touto prací je nutné zmínit zcela klíčovou práci Petra Kreuze a Ivana Martinovského *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*.⁹ Jedná se o moderní kritickou edici opatřenou výborně napsanou a strukturovanou úvodní studií. Pro potřeby tohoto článku vycházím právě z této edice. Edičně zpracována je i druhá kodifikace, již se zde budu zabývat. Zemské zřízení z roku 1549 zeditovali bratři Jirečkové ve svém díle *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*.¹⁰ I když toto dílo z konce 19. století plně nesplňuje nynější standardy, které na moderní kritické edice klademe, je pořád velmi přínosné, obzvláště ve spojitosti s dalšími edicemi a odbornými statěmi bratří Jirečků, z nich zejména Hermenegild se do hloubky zabýval českými a moravskými právními dějinami 16. století.¹¹

Lze konstatovat, že i když existuje rozsáhlá literatura k vybraným právním dílům českého středověku a raného novověku,¹² Zemské zřízení z roku 1549 dosud zůstalo stranou důkladnější pozornosti vědecké obce a není mu věnována samostatná studie.¹³ Na rozdíl od moravských právních památek, které jsou důkladně zkoumány a komparovány mezi sebou navzájem, pro české prostředí takové srovnání nemáme. To platí i pro důkladnější porovnání českého a moravského zemského práva.

Komparace Vladislavského zřízení zemského a Zemského zřízení z roku 1549

V rámci komparace se článek zaměří na klíčové aspekty obou kodifikací. Je třeba nejdříve porovnat předmluvy, resp. úvodní články obou zákoníků, jelikož právě v nich lze nalézt podstatnou část základních zásad, na kterých dané zemské zřízení stojí, a to vzhledem k povaze středověkých a raně novověkých právních děl, kdy je často kromě samotné

⁷ MALÝ, K. – ŠOUŠA, J. ml. (eds.). *Městské právo ve střední Evropě: sborník příspěvků z mezinárodní právnické konference „Práva městská Království českého“ z 19.–21. září 2011*. Praha: Karolinum, 2013; KUKLÍK, J. – SKŘEJPKOVÁ, P. *Kořeny a inspirace velkých kodifikací: příspěvek k aplikaci „Principů“ E. F. Smidaka*. Praha: Havlíček Brain Team, 2008.

⁸ HORÁK – RAZIM, *op. cit.*; JANIŠOVÁ, J. – JANIŠ, D. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016. Dále k tématu např. dvoudílný komentář k moravským zemským zřízením JANIŠOVÁ, J. *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604*. Praha: Leges, 2017.

⁹ KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. – VOJTÍŠKOVÁ, J. (eds.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a zřízení o ručnicích)*. Praha: Scriptorium, 2007.

¹⁰ JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (eds.). *Zřízení zemská Království českého XVI. věku*. Praha: Všehrd, 1882.

¹¹ Zejména mám na mysli ediční řadu *Codex juris Bohemici*, první edice viz JIREČEK, H. (ed.). *Codex juris Bohemici. Tomus primus, aetatem Přemyslidarum continens*. Praha: I. L. Kober, 1867. Zemské zřízení z roku 1549 je pak obsaženo v *Codex iuris Bohemici IV/1*. Z odborných publikací viz JIREČEK, H. *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*. Praha: [nákl. vl.], 1903.

¹² Zejména se to pak týká Vladislavského zřízení zemského.

¹³ I když samotné téma tzv. prvního stavovského povstání, na které vydání Zemského zřízení navazovalo, bylo již podrobno vědeckému zájmu, viz VOREL, P. (ed.). *Stavovský odboj roku 1547: první krize habsburské monarchie: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Pardubicích 29.–30.9.1997*. Praha: Historický ústav Akademie věd České republiky, 1999. Dále dnes již klasické dílo PÁNEK, J. *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577: k politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*. Praha: Academia, 1982.

právní normy ve stejném článku zahrnuto i odůvodnění, proč je daný článek důležitý nebo potřebný. Toto odůvodnění má srovnatelnou podobu jako arenga v případě samostatných listin.

Nejkonzcentrovaněji lze tento jev pozorovat v případě návrhu zákoníku zemského práva *Maiestas Carolina*. Setkáme se s ním hojně i v pozdějších dílech, včetně Vladislavského zřízení zemského a Zemského zřízení z roku 1549. Kromě základních právních zásad či nosných myšlenek lze v předmluvách nalézt také historické okolnosti, které vydání kodifikace ovlivňovaly.

Pro řádné provedení komparace a naplnění cíle tohoto článku je zásadní se zaměřit na rozdíly a podobnosti v obsahu obou zkoumaných děl a stanovit, jaký vztah mezi oběma pracemi existuje. Porovnání obsahových změn může ukázat na změny jak v rámci zemského práva (tedy formálních pramenů práva), tak obecně v posunu na poli materiálních pramenů, ze kterých právo také vychází. Jde konkrétně o rozbor společenských a právních vztahů, které autoři zákoníku, potažmo panovník a oba šlechtické stavy, považovali za natolik důležité, aby ustanovení o nich zahrnuli do zemského zřízení. Za tím účelem bude uvedeno srovnání vybraných článků převážně hmotněprávní povahy z klíčových částí obou zákoníků.

Vzhledem k vyšší systematické Zemského zřízení zemského z roku 1549, kde je patrná snaha umístit základní články týkající se nejdůležitějších bodů na začátek zemského zřízení, porovná tento článek znění ustanovení z úvodních kapitol článků. Při komparaci budu vycházet z uspořádání Zemského zřízení z roku 1549. Srovnány budou všechny tři základní okruhy článků. Na prvním místě ustanovení týkající se základních zemských institucí, tedy úřadu panovníka, zemského soudu, zemských úředníků a obecně politického fungování Českého království. Poté bude přistoupeno k částem týkajícím se jádra soukromoprávní a veřejnoprávní oblasti zemského hmotného práva se zaměřením na právo trestní a vztah k poddaným. Na závěr bude uvedena komparace ustanovení dodatku k Vladislavskému zřízení zemskému, které si našly cestu i do Zemského zřízení z roku 1549.

Jako výchozí bod pro srovnání obou kodifikací slouží konkordance 380 článků, které tvoří kolem 45 % Zemského zřízení zemského z roku 1549 (viz příloha k tomuto článku). Jednotlivá ustanovení byla do konkordance vybrána na základě jejich obsahu a příslušnosti ke třem vymezeným tematickým okruhům. Je kladen důraz na právo hmotné, proto jsou zpracovány všechny články týkající se druhé a třetí skupiny článků. Z prvního okruhu (o fungování základních institucí státu) pak byla z konkordance vyřazena podrobná ustanovení týkající se procesního práva a také ty články, které upravují jednotlivé soudní a „správní“ poplatky, zpravidla ve spojitosti s úřadem zemských desek. Naopak byla zahrnuta kapitola o základním fungování zemského soudu, jelikož ji pro její důležitost není možné opomenout. Součástí konkordance bude také výzkum, které články Zemského zřízení z roku 1549 nejsou obsaženy ve Vladislavském zřízení zemském ve znění z roku 1500, ale vyskytují se v jeho překladu vytvořeného Rackem Doubravským pro Ferdinanda I. roku 1527.¹⁴

Množství vybraných článků lze shledat dostatečným pro dosažení cíle tohoto článku, navíc s ohledem na to, že velká část vynechaných ustanovení se týká záležitostí jako výše poplatků za jednotlivé úkony soudu, úřadu zemských desek a konkrétních úředníků.

¹⁴ PALACKÝ, F. (ed.). *Archiv Český V*. Praha: Stavby Království českého, 1862, s. 8–265.

Celkem se jedná o více než stovku ustanovení. Další vynechanou část představují články, které se týkají procesních pravidel v rámci řízení před soudy s celozemskou působností, tedy zejména před soudem zemským, dvorským, komorním atd. Tato problematika, zastoupená v zemském zřízení několika sty články, přes svou nepochybnou důležitost stojí pro svou podrobnost stranou hlavní pozornosti tohoto článku. Přináší totiž v důsledku pouze dílčí změny, které sice ovlivnily fungování raně novověkého státu jako takového, nicméně ne stejným způsobem a intenzitou jako ustanovení hmotného práva. Komplexní analýza podoby jednotlivých druhů soudního procesu a výše poplatků tedy jde nad rámec této práce a představuje základ pro jiný, samostatný výzkum.

Statistické aspekty komparace

Na základě konkordance vybraných ustanovení Vladislavského zřízení zemského a Zemského zřízení z roku 1549 se lze vyjádřit k celkové (ne)podobnosti obou děl.¹⁵ Celkem došlo ke srovnání 380 (z 862) ustanovení, která tvoří klíčovou část kodifikace z roku 1549, jak byla vymezena výše, tedy základních ustanovení o fungování země a článků týkajících se soukromého a veřejného práva hmotného.

Ze zkoumaných článků není v předloze z roku 1500 vůbec obsaženo 135 ustanovení a dalších 83 článků, které obsaženy jsou, prodělalo různé úrovně úprav od převážně formálních po takřka kompletní přepracování.

V mnou zkoumaném vzorku 35,5 % (tedy 135) ustanovení Zemského zřízení zemského z roku 1549 není vůbec obsaženo ve Vladislavském zřízení zemském z roku 1500. Dalších 22 % (konkrétně 83) sice zahrnuto je, nicméně v pozměněné podobě. V součtu je tedy 57,5 %, což odpovídá počtu 218, článků nových nebo vůči předloze upravených. Bez dalších úprav převzatá ustanovení Vladislavského zřízení zemského tvoří tedy méně než polovinu, konkrétně 42,5 % (celkem 162) článků.¹⁶

Svou roli zde hraje i rozsah obou kodifikací, kdy Vladislavské zřízení zemské z roku 1500 má v edici P. Kreuze a I. Martinovského 576 článků a Zemské zřízení z roku 1549 v edici bratrů Jirečkových má 862 článků. Množství ustanovení Zemského zřízení z roku 1549 tvoří 1,5násobek rozsahu Vladislavského zřízení zemského. Do tohoto čísla zasahuje ale fakt, že mladší z kodifikací má v sobě vtěleny i pozdější dodatky k Vladislavskému zřízení zemskému, tedy Svatováclavskou smlouvu, Zřízení o ručnicích a Narovnání o hory a kovy. Každý z těchto doplňků, s výjimkou Narovnání o hory a kovy, je však výrazně upraven. V případě Svatováclavské smlouvy bylo vyškrtáno celkem 21 článků, tedy 39 %. Bez všech těchto textů by počet ustanovení Zemského zřízení zemského z roku 1549 dosahoval čísla 812.

Zemská zřízení raného novověku nebyla nějakým neměnným právním předpisem, ale výrazně se na nich podepisovaly různé společenské a hospodářské změny, včetně podoby „živého práva“. To se ukazuje na tom, že do Zemského zřízení z roku 1549 byla začleněna řada článků z překladu zemského zřízení z roku 1500, které vytvořil Racek Doubravský

¹⁵ Konkordanční tabulka obsažena ve STOJAN, *op. cit.*, s. 84–95.

¹⁶ Jak bylo uvedeno výše, za „bez dalšího převzatá“ považuji stejný text právní normy, nikoliv úvodní (např. „Nalezli vůbec za právo“ nebo „Item“) nebo závěrečnou větu (např. „jakož o tom nález v kvaternu XY“ nebo „v Památných“). Tyto věty totiž nebyly, až na několik výjimek, do Zemského zřízení z roku 1549 přebrány.

pro Ferdinanda I.¹⁷ Tato verze, vytvořená roku 1527, zahrnuje i ustanovení obsahující změny, které vznikly mezi jejím vydáním a vydáním Vladislavského zřízení zemského. Celkem 14 těchto článků je začleněno do nové kodifikace, kde tvoří celkem 4 % ze zkoumaných ustanovení zákoníku.¹⁸ Některé z těchto článků, které již obsahovaly změny oproti původnímu Vladislavskému zřízení zemskému, jsou ve znění z roku 1549 rovněž změněny, aby vyhovovaly potřebám doby. Novelizace novelizací tedy není neznámým jevem.¹⁹ Dále do kodifikace z roku 1549 pronikl článek V. 12, který byl původně součástí Policejního řádu zemského z roku 1492.

Pro úplnost byla porovnána také klíčová ustanovení Vladislavského zřízení zemského o zemském soudu a dále jedna z mála relativně jasně vymezených kapitol v tomto zákoníku, a to „Milosti královské“.²⁰ Ta se věnuje právům, privilegiím a postavení panovníka. Vzhledem k tomu, že toto zemské zřízení vycházelo z iniciativy šlechty, je tato kategorie ustanovení pojata spíše restriktivně. Srovnání ukázalo, že jednotlivé články této kapitoly byly z více než 70 % beze změny převedeny do nového zemského zřízení. Jejich omezovací charakter byl však výrazně utopen vhodnými škrty a změnami.

Na závěr je nutné dodat, že uvedené počty jsou spíše přibližného charakteru. To je dáno zejména rozdílným přístupem autorů zdrojových edic zemských zřízení při jejich tvorbě a také tím, že v půlstoletí, které odděluje vznik zkoumaných zákoníků, došlo k sloučení, či rozdělení nezanedbatelného počtu ustanovení na méně nebo více dalších. To má potenciál lehce ovlivnit vzájemnou konkordanci.

Předmluvy děl, závěrečná ustanovení a ideové zakotvení

První rozdíly mezi oběma zákoníky lze spatřovat již v jejich předmluvách, které jsou diametrálně odlišné. I když se jedná o pouhý zlomek zemských zřízení, jak již bylo uvedeno výše, není možné tyto zásadní články ponechat bez povšimnutí. Samozřejmě z povahy úvodních ustanovení obecně lze vysledovat také podobnosti mezi texty. V obou z nich je jasně patrná snaha vylíčit potřebu vydání kodifikace, její hlavní body a také nosnou myšlenku. Obě předmluvy také akcentují silnou funkci propagační, kde se autoři obracejí na čtenáře daného zákoníku s důvody, kterými ospravedlňují jejich výsadní postavení v zemi. Obě kodifikace používají pro posílení své legitimacy zemský sněm, kdy příslušné zemské zřízení je výsledkem činnosti tohoto sněmu, který vlastně pouze vyjadřuje a stvrzuje svobodné a jednotné přání celé šlechtické obce.²¹ Stav městský není brán příliš v potaz, i když je v každé z předloh okrajově zmíněn.

Podobnost je také v osobách autorů. V obou případech hrají roli královští prokurátoři (Albrecht Rendl z Oušavy, resp. Petr Chotek z Vojnína). I když hlavním autorem Zemského zřízení z roku 1549 je Oldřich Humpolec z Prostiboře, tedy menší zemský úředník,

¹⁷ KREUZ – MARTINOVSKÝ – VOJTÍŠKOVÁ, *op. cit.*, s. 95.

¹⁸ Pro srovnání článků Zemského zřízení zemského z roku 1549 s překladem Vladislavského zřízení zemského z pera doktora práv Racka Doubravského jsem vycházel z Palackého edice, která je tímto překladem rovněž výrazně ovlivněna. Viz PALACKÝ, *op. cit.*, s. 8–265.

¹⁹ K tomuto dále např. článek X. 15 „Z kterých věcí lidé měští před saudy zemské nemají pohanění býti“, který upravuje znění Svatováclavské smlouvy. Viz JIREČEK – JIREČEK, *op. cit.*, s. 432.

²⁰ KREUZ – MARTINOVSKÝ – VOJTÍŠKOVÁ, *op. cit.*, s. 237.

²¹ I když to samozřejmě nebyla pravda, jak jde vidět na příkladu Vladislavského zřízení zemského, kdy se proti vydání zákoníku v jimi neschváleném znění velmi ostře vymezil městský stav.

lze sledovat společnou linii, kdy je autor vybrán samotným iniciátorem vzniku kodifikace. Není to pouze na základě odbornosti, která nejde všem zúčastněným upřít, ale s velkým ohledem na loajalitu k zadavateli díla. Právě z tohoto důvodu mezi autory kodifikací 16. století tak často figurují právě královští prokurátoři.

Autoři zákoníků také předmluvy využívají pro obhájení vydání kodifikace v té podobě, jakou oni sami považují za důležitou. Zatímco předmluva Vladislavského zřízení zemského se vydává cestou obhajoby stavovských práv jako záruky klidu a pokoje v zemi, tak v Zemském zřízení z roku 1549 obdobnou argumentaci používá panovník (ovšem v opačném gardu), kterého můžeme považovat pokud ne přímo za autora, tak za „strůjce“ zákoníku zajisté ano. Obě skupiny autorů také využívají ve svůj prospěch klíčový termín *bonum commune*.

Můžeme se setkat i se situací, kdy ve Vladislavském zřízení zemském argumentaci obecným dobrem vidíme v člancích formulovaných jak přímo šlechtou, tak panovníkem v listinách, které jsou jako články do zákoníku inkorporovány.²² Dle mého názoru je však zřejmé, že každá ze stran tento termín používá v jiném smyslu a o podobě obecného dobra mají odlišné představy.

Posun lze sledovat i v náboženské linii. Vladislavské zřízení zemské až na výjimky nepoužívá náboženskou argumentaci a role víry se tak projevuje prakticky pouze v textu přísah, či v rámci spojení panovník (konkrétně Vladislav) a dodatek „z boží milosti“. To lze považovat za formální ústupek panovníkovi, který mohl podpořit snahu stavů o sankcionování kodifikace. V zákoníku je tento obrat použit celkem desetkrát. Zemské zřízení z roku 1549 v předmluvě opakovaně pracuje s biblickými a obecně křesťanskými motivy. Častěji a s větší pompou je vyzdvihován panovnický majestát. I Ferdinand je titulován jako panovník z boží milosti, tentokrát ale ne z pouze formálních důvodů, ale jako součást širší tendence posilování panovnickovy moci, mimo jiné i za pomoci náboženské argumentace, která ve Vladislavském zřízení zemském tolik nefiguruje. V Zemském zřízení z roku 1549 jsou také zahrnuta ustanovení trestního práva postihující delikty vůči Bohu.²³ Ve spojitosti s náboženskou otázkou je nutné konstatovat, že oba zákoníky se však širší úpravě náboženských poměrů spíše vyhýbají a k nejnútnejšímu se vyjadřují pouze v nízkých jednotkách článků.

Dále také narážíme na jeden z hlavních rozdílů v rámci obou předmluv. V každé lze vysledovat odlišnou představu o podobě fungování země, resp. celého raněnovověkého státu, v souladu s přesvědčením autorů. Střetává se tady idea stavovské monarchie s představou centralismu spojeného se silnou osobou panovníka.²⁴ Na jedné straně stojí sebevědomá šlechta, která iniciuje sepsání práva pro zabezpečení pokoje v zemi, pro posílení právní jistoty a samozřejmě posílení své moci, na straně druhé je to panovník, který

²² Např. čl. 2 Vladislavského zřízení zemského, který má podobu listiny Vladislava II. adresované českým stavům, a čl. 218 téhož zákoníku týkající se přísahy členů zemského soudu, kterou činí nejen panovníkovi, ale zároveň i stavům. Svou funkcí slibují vykonávat k obecnému dobru.

²³ Jedná se o článek R. 28.

²⁴ Někteří autoři zde hledají i nejrannější počátky absolutistického typu vlády v prostředí českých zemí, viz VÁLKA, J. Konflikt české zemské obce s králem 1546–1547. Ferdinand I. a počátky absolutismu II. *Časopis Matice moravské*, 2006, roč. 125, č. 1, s. 33–51.

„poníženě a poddaně prošen“²⁵ zemské zřízení napравuje „s pomocí Boží“.²⁶ Motivaci ale mají oba subjekty, tedy jak šlechtické stavy na počátku 16. století, tak o padesát let později Ferdinand I., v podstatě totožnou, pouze s tím rozdílem, že každému z nich jde primárně o vlastní prospěch. To se také projeví na dalších ustanoveních zemského zřízení, o čemž bude pojednáno v následující podkapitole.

Zásadní odlišností je též rozdílná vnější podoba obou předmluv. V případě Vladislavského zřízení zemského tvoří úvod ucelený text, zatímco v případě Zemského zřízení z roku 1549 se jedná o celou trojici článků s rozdílnými pisateli a strukturou.

Nápadně podobná je i situace se závěrečnými ustanoveními. Rovněž i zde závěr Vladislavského zřízení zemského obsahuje pouze jeden článek, v případě Zemského zřízení z roku 1549 je to opět trojice článků. Zatímco k otázce svobodného nalézání práva zemským soudem se staví oba zákoníky totožně, to samé nelze říci o vzájemných vztazích panovníka a stavů. Předmětný článek, tedy X. 18, je výrazně modifikovaným článkem 576 Vladislavského zřízení zemského. Článek 576 připisuje zásluhy za vznik kodifikace výlučně oběma šlechtickým stavům, bez kterých nelze do zemského zřízení jakkoli zasahovat. O panovníkovi zde není ani slovo a městský stav je odsunut na samotný okraj zemské politiky. Článek X. 18 je postaven už na zcela jiném základu. Již to nejsou pouze stavy, ale i panovník, který do procesu tvorby práva zasahuje. Oprávnění šlechtických stavů na vytváření zemského práva skrze zemský sněm a soud je tu sice zachováno, ale nyní tak konají na základě panovníkovy vůle, která je zde vyzdvihnuta celkem třikrát. Tento článek je také zajímavý, protože se na rozdíl od výchozího ustanovení z roku 1500 věnuje v dnešním slova smyslu platnosti a účinnosti norem zemského zřízení. „Než které by věci nastaly potom, když se těchto práv napravení vůbec vyhlásí a jmenovitě od středopostí nejprve příštího, již podlé tohoto práva napravení mají se jedni k druhým tak zachovati.“²⁷

Souhrnně lze říci, že předmluvy obou zákoníků sdílí mnoho společných prvků, lze v nich sledovat postup řešení stejných otázek, ale diametrálně odlišnými způsoby. Dílčí formální rozdíly nehrají ve svém důsledku tak podstatnou roli. Jejich hlavní role v zákoníku je totiž koncentrovaně vyjádřit, na jaké státoprávní myšlenky kodifikace stojí, v závislosti na politickém subjektu, který zemské zřízení inicioval. Tuto představu se snažili autoři obou děl co nejlépe vysvětlit a obhájit. V případě závěrečných článků zde panují výraznější rozdíly. Vyšší právní úroveň Zemského zřízení z roku 1549 se tu jasně projevuje. Tyto články zde nemají pouze proklamační funkci, ale rovněž upravují i některé podstatné otázky zemského práva. I zde je ale patrná (úspěšná) snaha o posílení role panovníka a je potvrzeno upozadění městského stavu.

Obsahové změny v hlavních částech zemských zřízení

V rámci zkoumaných ustanovení existují rozsáhlé obsahové změny mezi oběma zákoníky. Lze konstatovat, že Zemské zřízení z roku 1549 obsahuje všechny okruhy problematiky, které jsou zpracovány i ve Vladislavském zřízení zemském, a dále je rozšiřuje. A to tím způsobem, že přidává ustanovení k stávající právní úpravě, tak i začleňuje problematiku novou, popř. takovou, která dosud byla zpracována pouze okrajově.

²⁵ JIREČEK – JIREČEK, *op. cit.*, s. 135.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tamtéž, s. 434.

Články obou zemských zřízení se dají shodně rozdělit do třech velkých skupin.

1. Ustanovení o fungování základních zemských institucí, včetně soudní soustavy a postavení panovníka.
2. Články, které svou povahou spadají pod soudobé chápání soukromého práva,²⁸ zejm. upravující právo rodinné, závazkové (včetně zajišťujících institutů) a dědické.
3. Ustanovení, která svou povahou spadají pod soudobé chápání veřejného práva, zejména pak právo trestní a správní.

Rozdíly Zemského zřízení z roku 1549 vůči Vladislavskému zřízení zemskému lze rozdělit do dvou velmi obecných kategorií.

1. První z nich zahrnuje změny spojené s posílením moci panovníka a správy v rámci Českého království. Projevují se zejména na podobě základních ustanovení o fungování základních institucí raněnovověkého státu, můžou se ale projevit i jinde, např. v rámci trestního práva postihováním *crimen laesae maiestatis*.²⁹
2. Druhou pak jsou ustanovení, která naopak s otázkou zemské politiky nesouvisí a jejich existence je podložena jednoduše tím, že jsou zapotřebí, neboť se ukázalo, že jejich absence či obsahová nejasnost v (nejen) právním životě země způsobuje problémy. V tomto případě důležitou roli hraje také přirozené průběžné zastarávání práva a potřeba jeho novelizace. Zde bych chtěl zmínit, že Vladislavské zřízení zemské bylo první účinnou českou kodifikací širšího okruhu zemského práva a jako takové se muselo nutně vypořádat s řadou „dětských nemocí“, které následující „napravení“ zemského práva léčila. Tato druhá skupina změn se ze své povahy projevuje ve všech okruzích problematiky, které Zemské zřízení z roku 1549 obsahuje.

Co se první kategorie změn týče, tedy úpravy směřující k posílení moci panovníka, lze ji jasně vysledovat už v první kapitole zákoníku, tedy „Artikulové o důstojnosti, mocnosti a soudu JMK“.³⁰ Tato část o šesti člancích je do zákoníku začleněna nově. Ukazuje některé společné prvky, které jsou pro nově začleněné články typické. Zejména se jedná o zvýšení legitimity těchto ustanovení odkázáním na konkrétní zemský sněm, které je, jakožto usnesení, schválil. Velmi často se jedná o pražský Bartolomějský sněm roku 1547, kde si Ferdinand I. nechal po neúspěšném stavovském povstání schválit některé pro něj důležité body, využívaje tak značného oslabení stavovské opozice. Z této první šestice článků rovnou čtyři přímo vycházejí z usnesení Bartolomějského sněmu.

Též je zde patrná další tendence, a to panovníkova snaha o podporu jeho příznivců. V úvodních člancích se jedná o Jindřicha z Plavna (popř. jeho dědice), jehož postavení je dále rozvedeno v jiných kapitolách. Ve Vladislavském zřízení zemském sice také najdeme jmenování konkrétních politických aktérů mimo panovníka, nejsou zde ale upraveny

²⁸ Jedná se o výrazné zjednodušení, které neodpovídá dobovému pojmání práva a je ve své podstatě anachronismem. Slouží pouze pro zpřístupnění textu širšímu okruhu čtenářů.

²⁹ K problematice raněnovověkého trestního práva nutno zmínit dílo Karla Malého, který se tomuto tématu dlouhodobě věnuje. Viz MALÝ, K. *Trestní právo v Čechách 15.–16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1989. K definici trestního práva v raném novověku rovněž v MALÝ, K. Několik otázek k trestnímu právu v Čechách doby stavovské. In: *Hrdelní soudnictví českých zemí v 16.–18. století, sborník příspěvků z konference, konané v Pardubicích 21.–22. 9. 1995*. Pardubice: Východočeské muzeum, 1996, s. 7.

³⁰ JIREČEK – JIREČEK, *op. cit.*, s. 136.

přímo jejich práva a povinnosti, a to s výjimkou rožmberského rodu, jehož hlavě jsou přiznána některá práva ceremoniálního rázu. Stejně je přímo v zákoníku zakotveno právo Oldřicha Humpolce z Prostiboře na tisk zemského zřízení, kdy za narušení tohoto práva hrozí vysoké pokuty.

Dále je zde nutno zmínit změny na úrovni státní správy. Ferdinand I. sice ponechává soustavu zemských úřadů v takřka nezměněné podobě, s výjimkou zavedení úřadu dvorského sudího. V souladu se základními ideologickými východisky zákoníku však posiluje svůj vliv na zemské úředníky, do jejichž výběru panovníkovi „vkračováno a saháno býti nemá“.³¹ Postavení a pravomoci zemských úředníků zůstávají formálně velmi podobné, i zde ale panovník drobnými kroky získává větší prostor pro realizaci své politiky. Důležitou změnou oproti Vladislavskému zřízení zemskému je právní zakotvení nového zemského úřadu dvorského sudího v čl. A. 26, určeného pro panský stav.

Dochází také ke snahám o posílení soustavy úředníků jmenovaných panovníkem bez zásahu stavů. Zde lze hovořit o úřadu hejtmana Království českého a soustavě krajských hejtmanů. I když se o úřadu hejtmanů velmi okrajově vyjadřuje i Vladislavské zřízení zemské (letmá zmínka ve třech ustanoveních), v Zemském zřízení z roku 1549 je tato problematika široce rozpracována ve dvou kapitolách v celkem 16 zcela nových článcích. Je možno také sledovat trend přenášení pravomocí ze zemských úředníků právě na hejtmány. Zejména se to dotýká úřadu pražského purkrabího, jak je patrné z článku R. 34.³²

Výše uvedené je třeba zmínit, neboť za účelem dosažení svých cílů autoři Zemského zřízení z roku 1549 výrazně upravili problematiku trestního práva, za jehož vymáhání byli do velké míry zodpovědní právě hejtmáni. Zavedli samostatnou kapitolu „O službách proti Králi Jmti a zemi“³³ obsahující i zločiny proti panovníkovi, tedy *crimen laesae maiestatis*. Komplexní přepracování se ale dotklo ustanovení trestního práva jako celku a rozhodně se netýkalo jenom postavení panovníka. Z celkového počtu 64 článků je jich 43 do Zemského zřízení z roku 1549 umístěno nově a řada dalších byla výrazně změněna. Trestní právo je tak problematikou s nejvyšší úrovní změny v rámci celého zákoníku.

Postavení panovníka, základní rozložení moci v zemi a ideologický základ celého zákoníku je dále rozpracován v ustanoveních o volbě a přísaze nového panovníka. Tato ustanovení (konkrétně B. 6 až B. 8), z nichž některá mají základ ve Vladislavském zřízení zemském, pokračují v trendu, který se vine celým zákoníkem. Tedy umenšení role stavů a posílení role a postavení panovníka. To se také lehce podepisuje i do ustanovení, která upravují přísahy zemských úředníků.

Autoři mladší kodifikace vědomě a umně navazují na kapitolu „Milosti královské“³⁴ z Vladislavského zřízení zemského, která upravovala některá panovnická privilegia a závazky tak, aby vyhovovala stavům. Patří sem např. panovnickovo vzdání se práva odúmrtí, převzaté jako článek F. 25. Tato ustanovení jsou z velké části převzata a přepracována, aby zapadala do nové úpravy.

³¹ Tamtéž, s. 137.

³² Úřad hejtmanů se však dlouhodobě nevžil a jejich pravomoci postupně zpětně přešly na zemského místodržícího či na zemské úředníky, viz ŠTOURAČOVÁ, J. *Vývoj správních institucí českého státu 1526–1848*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 10.

³³ JIREČEK – JIREČEK, *op. cit.*, s. 403.

³⁴ KREUZ – MARTINOVSKÝ – VOJTÍŠKOVÁ, *op. cit.*, s. 237.

Ustanovení o základních poměrech v rámci státu jsou dále obsažena v dodatcích k Vladislavskému zřízení zemskému, které byly v různé podobě převzaty do Zemského zřízení z roku 1549. I tyto jsou výrazně upraveny. Ze Svatováclavské smlouvy je vyňato dvacet článků o výběru zemské berně, která byla pro panovníka zcela esenciální. Podobné zásahy, i když ne takové intenzity, najdeme i v případě Smlouvy o ručnicích. Narovnání o hory a kovy je pak převzato doslovně.

Jako poslední jsou do této kategorie začleněny články upravující fungování soudů s celozemskou působností. Zde se článek zaměří výhradně na větší zemský soud. Tato problematika obsahující jádro fungování nejvyššího ze soudů s celozemskou působností (i když ji nalezneme vzhledem k obrovskému významu této instituce rozprostřenou napříč celým zákoníkem) je koncentrována do dvou kapitol. „O osazování saudu zemského většího“ a „O soudu zemském kdy a jak držán býti má“.³⁵ Celkem se jedná o 65 článků. I zde jsou patrné rozsáhlé změny, a to v podobné intenzitě jako v případě trestního práva. Konkrétně zde je 20 nových ustanovení a 20 upravených, z nichž některá velmi rozsáhle. Např. úprava exekučního řízení v článku C. 30 se dočkala oproti předloze velkých změn. Ustanovení C. 30 (ve Vladislavském zřízení zemském mu odpovídá čl. 22), které je společně s C. 29 jedním s nejdelších v celé kodifikaci, výrazně rozšiřuje tehdejší právní rámec řízení o vykonání rozhodnutí zemského soudu. Jak vyplývá z výše uvedených čísel, rozšiřování právní úpravy se týká prakticky všech právních odvětví, resp. okruhů problematiky, kterým se zemská zřízení věnují.

Nejmenší změny lze pak nalézt v rámci fungování úřadu zemských desek, kde se sice také vyskytují, ale už ne v podobném rozsahu jako v předchozích případech. Relativně stabilní jsou z ustanovení první kategorie také ty o přísahách zemských úředníků.

Zajímavý shodný bod obou zákoníků je v přístupu ke královským městům. Jak ve Vladislavském zřízení zemském, tak Zemském zřízení z roku 1549 lze jasně vysledovat snahu o zmenšení politického a právního vlivu městského stavu. Obě skupiny iniciátorů zemských zřízení totiž v době vydání jednotlivých kodifikací spatřovaly v královských městech svého politického oponenta a využily sepsání práva pro dosažení svých cílů. V prvním případě oba šlechtické stavy využily právní argumentace spočívající v tom, že městský stav nedisponuje příslušnými privilegii pro účast na celozemské politice. V případě druhém pak panovník využívá následků porážky stavovského povstání pro konsolidaci své vlastní moci, s důrazem na zlepšení své hospodářské situace skrze konfiskáty a uložení různých platebních povinností. V samotných textech obou zákoníků se spíše než s otevřenou kritikou setkáme s ignorováním městského stavu. Ten je zmíněn pouze v těch případech, kdy je zapotřebí vyřešit nějakou právní otázku.

Vyšší stabilitu ustanovení lze vysledovat i ve skupině článků, kterou tvoří ustanovení soukromoprávní povahy. Zde jsou porovnávána ustanovení o právu dědickém (se zaměřením na kšafty) a závazkovém, konkrétně institut ležení. Lze sledovat zajímavý jev, že některé části Vladislavského zřízení zemského byly do Zemského zřízení z roku 1549 převzaty v podobě prakticky totožné s tou obsaženou v předloze. To se týká zejména ustanovení o ležení, což je jeden z mála celků, který v rámci Vladislavského zřízení zemského disponoval ucelenější strukturou a jednotlivá ustanovení nebyla rozmístěna na takřka náhodná místa zákoníku (jedná se o články 395 až 422). Do Zemského zřízení z roku 1549

³⁵ JIREČEK – JIREČEK, *op. cit.*, s. 495.

byla tato část převzata jako celek jen s drobnými změnami v počtu článků, kdy jeden byl nově přidán a čtyři odstraněny, což je jev v zákoníku nepříliš častý. Obdobu můžeme nalézt v některých podrobných procesněprávních ustanoveních, týkajících se např. výše poplatků atd. I přes to, že soukromoprávní ustanovení jsou jedněmi z nejstabilnějších v celém zemském zřízení, je zhruba třetina článků upravena tak, aby lépe vyhovovala novým podmínkám. To dále podtrhává nutnost provedení novelizací zemských zřízení, kdy i relativně podrobně vymezená skupina článků, která je sice na úrovni základních institutů převzata do velké míry totožně, zaznamenává takto rozsáhlé změny.

V případech kšaftů jsou zde patrné již rozsáhlejší změny spojené s potřebou důkladnější právní úpravy kšaftů na mocný list. Jedná se o svolení panovníka učinit svobodné pořízení pro případ smrti ve prospěch jakékoliv osoby, nikoli pouze příbuzných, stejně tak bylo svolení potřeba, jestliže chtěl zůstavitel jmenovat poručníky svým potomkům.³⁶ I přes rozvolňování právní úpravy odúmrtí mocné listy, a tím pádem ingerence panovníka do dědického práva, zůstaly živým a v praxi častým právním institutem.

Rozdíl mezi oběma zákoníky lze spatřovat i v úpravě lichvy, resp. sedlání. Vladislavské zřízení zemské ve svém článku 431 stanovuje maximální možný úrok ve výši 10 %. Zemské zřízení jeho maximální výši dále omezuje, a to na pouhých 6 %. V obou případech jsou za překročení povolené hranice stanoveny tresty spočívající ve ztrátě cti a s tím spojenými dopady, např. nemožností zastávat zemské úřady. Takto půjčené peníze by navíc propadly panovníkovi. Vystává zde problém s vymáháním tohoto ustanovení, protože se výrazně zmenšuje motivace druhé smluvní strany nepřiměřený úrok ohlásit.

V obou zákonících je rozsáhle pojednáno o právu rodinném. Rovněž tyto články vykazují vyšší úroveň stability. Zemské zřízení z roku 1549 dále posiluje ochranu vdov a sirotků, která je pro raněnovověké právo v prostředí Českého království a Moravského markrabství tolik typická. I když jsou tato ustanovení umístěna v různých částech zákoníku, jelikož rodinná specifika jsou v zemském zřízení zohledňována napříč různými kapitolami, jejich větší část je koncentrována do kapitoly „O sirotcích a poručnících a o poručenství“³⁷ (články F. 11 až F. 25) a výrazně navazuje na ustanovení Vladislavského zřízení zemského. Podobná je i situace v rámci ustanovení týkajících se rodinného práva, např. nakládání s věnem (články S. 33 až T. 5) či institutu manželství obecně (T. 6 až T. 12) atd.

Co se týče poslední skupiny článků, tedy těch upravujících právo veřejné, bylo o její trestněprávní části již pojednáno výše. Změny v trestním právu se však netýkaly pouze zločinů vůči panovníkovi a zemi. Je zde patrná jasná snaha o exaktnější zpracování trestního práva v obecné rovině. To se projevuje rozsáhlejšími a četnějšími ustanoveními, která kromě zakotvení obecných pravidel myslí i na jednotlivé eventualy. Velká pozornost je věnována pronásledování zločinců, často označovanému jako „honění nepřátel“, stejně tak jako jejich uchovávaní, resp. „fedrování“. Je zde popsán princip součinnosti mezi jednotlivými články raněnovověké státní správy v čele se zemskými hejtmany. To je otázka velmi podstatná, vzhledem k partikularitě středověkého i raněnovověkého práva nejen na územní, ale také na stavovské úrovni. Této oblasti se dotýká např. čl. R. 35 upravující „což se při tom artikuli o mordu na stav městský vztahuje“.³⁸ Je tedy možné sledovat existenci

³⁶ Viz RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta University Komenského, 1922, s. 61.

³⁷ JIREČEK – JIREČEK, *op. cit.*, s. 219.

³⁸ Tamtéž, s. 349.

kolizních norem i mimo Svatováclavskou smlouvu. Obecně jsou velmi podrobně upraveny možnosti, kdy se vraždy dopustí příslušník panského, rytířského nebo i městského stavu, včetně zohlednění toho, na kom se takového činu dopustí. Pozornost je věnována i zabítí poddaného, a to v článku R. 36.

Dále je velmi obsáhle rozpracována úprava proti „povalečům“, články U. 4 až U. 8, stejně jako i kapitola „O mocech, o hrdla, cti a statků ztracení a zhaubcích zemských, o jech fedrování, o psancích a povalečích“,³⁹ jež je v jádru obsažená i ve Vladislavském zřízení zemském.

Co se týče úpravy vztahů pánů a poddaných, Zemské zřízení z roku 1549 si vystačilo s pouze lehce upravenými ustanoveními Vladislavského zřízení zemského a ve vztahu ke zbráním i Smlouvy o ručnicích. Stejně tak právní postavení Židů nedoznalo výrazných změn. Oba zákoníky se této skupině obyvatel věnují převážně ve spojitosti s lichvou a kradeným zbožím.

Měnová politika Ferdinanda I. si našla cestu i do Zemského zřízení z roku 1549. Zatímco ve Vladislavském zřízení zemském je problematice věnován (s výjimkou trestních ustanovení o kažení, resp. „tepání“ mince) jeden článek, a to 487, v nové kodifikaci je umístěna celá jedna kapitola „O mincích“.⁴⁰ Ta trestněprávní ustanovení přebírá, výrazně je však rozšiřuje (např. článek V. 14 stanovuje v případě vnášení mince „knížete Lehnického“⁴¹ do země jako sankci trest smrti upálením), obecně se ale věnuje spíše směnným poměrům mezi jednotlivými typy mincí, procesu ražení mincí atd. Opět je zmíněn již letitý zákaz vyvážení mincovního stříbra za hranice Českého království (článek 452 Vladislavského zřízení zemského, resp. č. V. 18 nové kodifikace).

Závěrem lze říci, že v rámci zkoumaných ustanovení lze mezi Vladislavským zřízením zemským a Zemským zřízením z roku 1549 sledovat mnohé rozdíly. Takřka všechny tematické okruhy jsou v obou zákonících upraveny jinak. Lze uvést, že oba zákoníky spojuje snaha o kodifikaci zemského práva za účelem jeho stabilizace v té podobě, jaká vyhovovala jeho iniciátorům. Z těchto důvodů oba zákoníky upravují řadu stejných institutů, i když se v průběhu času překotně mění obsah a smysl některých ustanovení. Např. trestní právo prodělalo takřka kompletní rekodifikaci. Netýká se to ale všech oblastí, relativně vyšší úroveň podobnosti napříč zákoníky si zachovala úprava rodinného práva.

Problematiku, kterou se jednotlivé zákoníky zabývají, lze rozdělit do třech kategorií. Na obsahu zemských zřízení se podepsala politická situace, která v Českém království panovala v době jejich vzniku. To se zejména projevilo na podobě článků, které se týkají postavení hlavních politických aktérů, tedy panovníka a stavů. Výjimku tvoří postavení stavu městského, který je v obou kodifikacích marginalizován. Právě posun v ideologické rovině zákoníku, který byl psán na popud Ferdinanda I., hrál klíčovou roli ve vzniku řady rozdílů mezi Vladislavským zřízením zemským a Zemským zřízením z roku 1549. Bez zmínky by také neměl zůstat ani posun ve vývoji práva a základů právní vědy, který také ovlivnil vytváření jednotlivých ustanovení a jejich následné uspořádání. Silnější vliv římského práva se ale ani v jednom ze zákoníků neprojevil.⁴²

³⁹ Tamtéž, s. 383.

⁴⁰ Tamtéž, s. 414.

⁴¹ Tamtéž, s. 415.

⁴² Jedinou výjimkou je ve zkoumaných ustanoveních článek U. 13, odpovídající článku 445 Vladislavského zřízení zemského. Viz KREUZ – MARTINOVSKÝ – VOJTÍŠKOVÁ, *op. cit.*, s. 229. K tématu dále např.

Reflexe mocenského uspořádání v zemských zřízeních Českého království

Kromě změny fungování zemského práva ovlivnila zemská zřízení i rozložení moci uvnitř Českého království. Jedná se o klíčovou roli zákoníků zemského práva, kterou je nutno brát v potaz. Snahy Přemysla Otakara II., Václava II. a Karla IV. o kodifikaci zemského práva se staly neúspěšnými, a to právě proto, že existoval velmi silný tlak skupin, které se cítily sepsáním práva ohroženy.⁴³ Proto (nejen) v první polovině 16. století dochází ke kodifikačním snahám zejména v okamžiku, kdy je patrné, že se nestřetnou s tak silným odporem, či kdy má iniciátor zákoníku za to, že je v jeho silách sepsání práva prosadit navzdory odporu. V případě Zemského zřízení z roku 1530, skutečné redakce Vladislavského zřízení zemského, je pak klíčovým prvkem pro zahájení kodifikačních prací zastarávání práva a potřeba jeho napravení, resp. změny, jejíž potřeba je vnímána celospolečensky.

V případě Vladislavského zřízení zemského šlechtické stavy navazují na svou setrvalou snahu o omezení moci panovníka a městského stavu. Využívají časté absence panovníka v zemi a nejednotnosti a neakceschopnosti čelných představitelů královských měst. Šlechtická komise, která vede závěrečné práce na zemském zřízení, vtěluje do díla ustanovení omezující panovníkovu moc, vylučuje městský stav z jádra politického rozhodování a snaží se pro sebe takto získat i různé ekonomické výhody. Vladislav II. tento zákoník roku 1502 sankcionoval, čímž došlo k finálnímu posunu v rozložení moci v zemi ve prospěch (zejména šlechtických) stavů.

Podobná situace, ale v opačném gardu, se odehrála v případě Zemského zřízení z roku 1549, kdy je to ale panovník, který využívá oslabení stavů, zejména městského, po neúspěšném stavovském povstání. I když se jednotlivé dílčí instituty zemského práva dočkají značných změn, samotné jádro většiny okruhů ustanovení zůstává alespoň podobné. Hlavní a nejdůležitější posun nastává v relativně malé části ustanovení, které se týkají samotného chápání zemského práva a jeho subjektů. A právě tyto články mají poté největší dopad na vývoj politických „velkých“ dějin v rámci Českého království. Jisté paralely k tomuto jevu je možné hledat i v dalších raněnovověkých dokumentech týkajících se zemského práva, např. v České konfederaci či v Obnoveném zřízení zemském.

Závěr

Předkládaný článek se snažil zodpovědět otázku, jak nahlížet na Zemské zřízení z roku 1549. To je totiž v literatuře označováno jako redakce původního zemského zřízení z roku 1500 a jeho role je často omezována na nástroj posílení moci panovníka po tzv. prvním stavovském povstání. Podobu obou kodifikací zemského práva výrazně ovlivnil celkový historický kontext doby, osoby autorů a zejména pak to, kdo vydání zemského zřízení inicioval. Ideologické zakotvení jednotlivých zákoníků zpravidla určovalo znění základních ustanovení, která se týkala rozložení moci ve státě a jeho fungování.

Podrobný rozbor jednotlivých článků z klíčových částí obou zkoumaných zákoníků ukázal na výrazné strukturální i obsahové rozdíly mezi nimi. Mnoho odlišností musí nutně vycházet už z rozsahu obou děl, který se navzájem značně liší. Vladislavské zřízení zemské

KAPRAS, J. *Přehled právních dějin země české koruny. Díl první. Právní prameny a dějiny státního zřízení doby předbělohorské*. Praha: [nákl. vl.], 1921, s. 21–22. Je zde ale opomenuta role římského práva ve spojitosti s *Maiestas Carolina*.

⁴³ K tomuto tématu viz NODL, M. *Maiestas Carolina*. Kritické postřehy k pramenům, vyhlášení a „odvolání“ Karlova zákoníku. *Studia Mediaevalia Bohemica*, 2009, č. 1, s. 21–35.

z roku 1500 v edici P. Kreuze a I. Martinovského je tvořeno 576 články. Naproti tomu Zemské zřízení z roku 1549 obsahuje 862 ustanovení, a je tedy zhruba o polovinu rozsáhlejší než starší zákoník zemského práva. Nárůst článků ale není způsoben primárně tím, že by byly pouze rozšířeny jednotlivé právní okruhy zpracované ve Vladislavském zřízení zemském či začleněny pozdější dodatky. Dochází zde ve velké většině právních odvětví k celkovému přepracování díla, nejen po obsahové, ale i po strukturální stránce. Množství článků je zcela vyškrtáno, či výrazně změněno. Ze zkoumaných 380 článků Zemského zřízení z roku 1549 je jich 135 přidáno nově a nemají tak předlohu ve Vladislavském zřízení zemském, dalších 83 je různě rozsáhle upraveno. Dohromady tedy nová a upravená ustanovení převažují nad původními ustanoveními v rámci zkoumaného vzorku, a představují tak skoro 60 % zkoumaných článků. V zákoníku se nově objevují celé kapitoly upravující dosud v českých zemských zřízeních nezpracovanou problematiku. To se týká zejména různých oblastí trestního práva.

I přes tyto velmi rozsáhlé obsahové změny lze však spatřovat nejspíš největší posun mezi zákoníky v rovině mocenské. Zemská zřízení obecně totiž netvoří pouze zemské právo, ale mají potenciál výrazně zasáhnout i do samotné podoby raněnovověkého státu a rozložení moci uvnitř něho. Právě základní články obou kodifikací, které se týkají funkce práva, postavení panovníka a stavů, a nakonec ideologického zakotvení raněnovověkého státu na nejvyšší úrovni, se ve zkoumaných dílech diametrálně odlišují.

Výše uvedené argumenty rozvedené v tomto článku autora vedou k názoru, že by Zemské zřízení z roku 1549 nemělo být nadále označováno jako redakce Vladislavského zřízení zemského. Rozdíly mezi oběma zákoníky dosahují takové intenzity, že odpověď na otázku v úvodu tohoto článku, by měla být následující: Zemské zřízení z roku 1549 by mělo být považováno za samostatný zákoník.⁴⁴

Zcela na závěr lze uvést provokativní myšlenku a to, zda by si Zemské zřízení z roku 1549 nezasloužilo nový název, např. Ferdinandovo zřízení zemské. Na rozdíl od Vladislava II. se na tvorbě kodifikace Ferdinand I. sám aktivně podílel a zákoník navíc koncentrovaně obsahuje i jeho názory a myšlenky. Pojem „Vladislavské zřízení zemské“ je rovněž pozdější a dobová terminologie ho vůbec neznala. Název historických kodifikací obecně vychází, do jisté míry, i z konsensu uvnitř vědecké obce a může tedy podléhat změnám. Dalším příkladem by mohlo být i pojmenování *Maiestas Carolina*, resp. *Codex Carolinus*. V současné situaci toto významné dílo zaniká mezi řadou podobně genericky pojmenovaných českých a moravských zemských zřízení.

⁴⁴ Kromě obsahových, formálních a filozofických rozdílů mezi zkoumanými zákoníky lze jako další podpůrný argument pro jejich posouzení uvést i paralelu v rámci zemských zřízení Moravského markrabství. Moravská zemská zřízení z let 1535 a 1545 jsou i přes jistou úroveň podobnosti v odborné literatuře vnímána jako samostatné zákoníky, viz. JANIŠOVÁ – JANIŠ, *op. cit.*, s. 148–149. Nutno ale říct, že je zapotřebí, vzhledem ke specifičnosti zmíněných kodifikací a rozdílům v zemském právu obou zemí, brát tuto paralelu s jistou rezervou.

Příloha:**Konkordance vybraných ustanovení Vladislavského zřízení zemského a Zemského zřízení z roku 1549**

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
Není obsažen	A. 1	<i>Předmluva.</i>	
Není obsažen	A. 2		
Není obsažen	A. 3		
Není obsažen	A. 4	<i>Artikulové o důstojnosti, mocnosti a soudu JMK.</i>	
Není obsažen	A. 5		
Není obsažen	A. 6		
Není obsažen	A. 7		
Není obsažen	A. 8		
Není obsažen	A. 9		
2	A. 10	<i>O osazování většního zemského soudu.</i>	
Není obsažen	A. 11		
Není obsažen	A. 12		
1	A. 13		Změny. Upraveno postavení Rožmberků.
243	A. 14		O sedání pánů.
244	A. 15		Další z článků věnujících se sporu mezi Plavenskými a Rožmberky.
Není obsažen	A. 16		Komorní soud.
450	A. 17		Rozsáhlé změny.
12	A. 18		
478	A. 19		Povinnosti panovníka.
473	A. 20		Práva panovníka.
Není obsažen	A. 21		
Není obsažen	A. 22		
482	A. 23		Rozsáhlé změny.
Není obsažen	A. 24		Bezpečnost v zemi. Neodpovídá systematické dila.
236	A. 25	<i>O úřadech zemských.</i>	

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
237	A. 26		Změny. Dvorský soudce uveden jako úřad pro pány.
238	A. 27		
239	A. 28		Lehké změny.
240	A. 29		
242	A. 30		
444	A. 31		
246	A. 32		
247	A. 33		
481	A. 34		Lehké změny.
Není obsažen	A. 35		
Není obsažen	A. 36		Objevuje se až v edici Palackého, což je překlad latinské verze Racka Doubravského, vytvořený pro Ferdinanda I. v roce 1527. Tento článek tedy vznikl a byl začleněn do zemského zřízení až po roce 1500. Oproti původní textaci je také lehce upraven. Cílem je posílení postavení panovníka.
8	A. 37		
9	A. 38		
207	A. 39		
476	A. 40		Ustanovení týkající se české královny.
241	B. 1		
488	B. 2		Změny, posílení panovníka.
484	B. 3		
489	B. 4		
500	B. 5		
433	B. 6	<i>O volení krále JMsti.</i>	Rozsáhlé změny.
Není obsažen	B. 7	<i>O přísahě krále JMsti.</i>	
Není obsažen	B. 8		
Není obsažen	B. 9	<i>O obhajování země a práva.</i>	Jedná se o článek tvořený pouze nadpisem.
434	B. 10		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	<i>Poznámky</i>
Není obsažen	B. 11		Velmi obsáhlý, nově vložený článek.
Není obsažen	B. 12	<i>O neodcizování zboží od království českého.</i>	
Není obsažen	B. 13		Vychází z <i>Maiestas Carolina</i> a je lehce inspirován článkem 432 <i>Vladislavského zřízení zemského.</i>
Není obsažen	B. 14		
432	B. 15		Vychází z <i>Maiestas Carolina</i> a z převážné části z článku 432 <i>Vladislavského zřízení zemského.</i>
490	B. 16		
Není obsažen	B. 17	<i>O víře pod jednou a obojí způsobou.</i>	
Není obsažen	B. 18		
Není obsažen	B. 19		
215	B. 20	<i>O přísaze nejvyšších úředníků českých zemských.</i>	Lehké změny.
Není obsažen	B. 21		Rozepsání předchozího článku.
217	B. 22		
218	B. 23		Změny.
Není obsažen	B. 24		Rozepsání předchozího článku pro hejtmana pražského hradu.
437	B. 25	<i>O přísaze purkrabí Karlštejnských a jejich úřadu.</i>	
441	B. 26		
438	B. 27		
439	B. 28	<i>O soudu zemském jak držen býti má.</i>	
440	B. 29		
441	B. 30		
441	B. 31		
441	B. 32		
441	B. 33		
441	B. 34		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
441	B. 35		
442	B. 36		
443	B. 37		Lehké změny.
Není obsažen	B. 38		
Není obsažen	B. 39		Nové ustanovení upravující postavení sirotků.
Není obsažen	B. 40		
18	C. 1		Rozsáhlé změny.
Není obsažen	C. 2		
261	C. 3		
Není obsažen	C. 4		Článek 20 Rackova překladu.
26	C. 5		Změny.
27	C. 6		Změny.
5	C. 7		Změny.
Není obsažen	C. 8		Článek 33 Rackova překladu.
6	C. 9		Změny.
7	C. 10		
30	C. 11		Změny.
Není obsažen	C. 12		
Není obsažen	C. 13		
10	C. 14		Změny.
11	C. 15		Změny.
13	C. 16		
16	C. 17		
106	C. 18		
17	C. 19		
Není obsažen	C. 20		Úprava následků pohoření zemských desek.
Není obsažen	C. 21		Článek 38 Rackova překladu.
31	C. 22		
32	C. 23		
37	C. 24		Změny.
24	C. 25		
Není obsažen	C. 26		Změny. Modifikovaný článek 26 Rackova překladu.

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
39	C. 27		Změny.
Není obsažen	C. 28		
19	C. 29		Lehké změny.
22	C. 30		Rozsáhlé změny. Značně modifikovaný, extrémně obsáhlý článek, jeden z nejdelších v celém zřízení. Problematika exekučního řízení.
Není obsažen	C. 31		Částečná inspirace článkem 47 <i>Vladislavského zřízení zemského</i> .
20	C. 32		Rozsáhlé změny.
Není obsažen	C. 33		Článek 50 Rackova překladu.
29	C. 34		Lehké změny.
89-90	C. 35		Značně upravený kompilát článků týkajících se nemocných, upřesnění částek placených k úřadu zemských desek.
87	C. 36		
88	C. 37		
195	F. 1	<i>O kšaftech a zápisech nápadních.</i>	Změny.
Není obsažen	F. 2		Článek 190 Rackova překladu, změny.
Není obsažen	F. 3		Článek 189 Rackova překladu, změny.
Není obsažen	F. 4		
196	F. 5		
204	F. 6		Změny.
Není obsažen	F. 7		
483	F. 8		Změny.
511	F. 9		Změny.
413	F.10		
105	F. 11	<i>O sirotcích a poručnicích a o poručenství.</i>	Rozsáhlé změny.
Není obsažen	F. 12		
510	F. 13		Postavení sirotků ženského pohlaví.

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
518	F. 14		Lehké změny.
506	F. 15		
525	F. 16		
513	F. 17		
514	F. 18		Lehké změny.
515	F. 19		
519	F. 20		
520	F. 21		
Není obsažen	F. 22		Tento článek do určité míry vychází ze čl. 52 a 53 <i>Vladislavského zřízení zemského</i> .
540	F. 23		Rozsáhlé změny.
524	F. 24		
480	F. 25		Lehké změny. Jedná se o ustanovení, potvrzují panovníkovo vzdání se práva odúmrti.
99	G. 4	<i>O řádu desk zemských (...) a o kladení v desky.</i>	Vybraná ustanovení o chodu zemských desk se zaměřením na možnosti vkladu.
163	G. 12		Lehké změny.
147	G. 18		
152	G. 21		
157	G. 22		Velmi obsáhlý článek.
187	G. 24		
Není obsažen	G. 25		
178	G. 38		O způsobilosti vkládat. Změny.
180	G. 39		
181	G. 40		Velmi rozsáhlé změny.
Není obsažen	H. 1		
461	H. 2		
Není obsažen	H. 3		
183	H. 4		
184	H. 5		
190	H. 6		Lehké změny.
191	H. 7		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	<i>Poznámky</i>
149	H. 8		
148	H. 9		
153	H. 10		
192	H. 11		
193	H. 12		Lehké změny.
Není obsažen	Q. 21	<i>O pychu</i>	Problematika pytláčení je ve <i>Vladislavském zřízení zemském</i> také upravena, nicméně se zaměřením na procesní stránku věci a ne takto uceleně. Článek Q 21 nejspíše čerpal jistou inspiraci z článku 466 <i>Vladislavského zřízení zemského</i> .
470	Q. 22		
395	Q. 30	<i>O ležení.</i>	
396	Q. 31		Rozsáhlé změny.
397	Q. 32		
398	Q. 33		Změny.
399	Q. 34		
401	Q. 35		Změny.
403	Q. 36		
405	Q. 37		
405	Q. 38		
406	Q. 39		
407	Q. 40		Změny.
408	R. 1		
409	R. 2		
411	R. 3		Změny.
414	R. 4		Změny.
415	R. 5		
416	R. 6		
417	R. 7		
418	R. 8		
419	R. 9		Lehké změny.
420	R. 10		
421	R. 11		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	<i>Poznámky</i>
422	R. 12		Lehké změny.
424	R. 13		Změny.
425	R. 14		Změny.
Není obsažen	R. 15		Podmínky ležení na Pražském hradě.
Není obsažen	R. 16	<i>O hejtmanech neb hejtmantu království českého.</i>	<i>Vladislavské zřízení zemské</i> o úřadu hejtmanů pojednává jenom velmi okrajově ve třech nepřevzatých ustanoveních, a to převážně ve spojitosti se zemskými škůdci.
Není obsažen	R. 17		
Není obsažen	R. 18		
Není obsažen	R. 19		
Není obsažen	R. 20	<i>O hejtmanech krajských.</i>	
Není obsažen	R. 21		
Není obsažen	R. 22		
Není obsažen	R. 23		
Není obsažen	R. 24		
Není obsažen	R. 25		
Není obsažen	R. 26		
Není obsažen	R. 27		
Není obsažen	R. 28		
Není obsažen	R. 29		
Není obsažen	R. 30		
Není obsažen	R. 31		
Není obsažen	R. 32	<i>O sedlání.</i>	K problematice sedlání a partitám se věnuje článek 431 <i>Vladislavského zřízení zemského.</i>
Není obsažen	R. 33		
Není obsažen	R. 34	<i>O mordech.</i>	Velmi důkladná nová úprava.
Není obsažen	R. 35		
Není obsažen	R. 36		
Není obsažen	R. 37		
455	R. 38		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
Není obsažen	S. 25	<i>O zástavách a výplatách dědin dědičných i zápisných etc.</i>	O podobné problematice pojednává čl. 146 <i>Vladislavského zřízení zemského</i> , ovšem v jiném kontextu a rozsahu.
92	S. 26		Změny.
208	S. 27		Změny.
211	S. 28		
486	S. 29		Rozsáhlé změny, založené usnesením zemského sněmu z roku 1544.
205	S. 30		
304	S. 31		
310	S. 32		
527	S. 33	<i>O věnu</i>	
543	S. 34		Lehké změny.
530	S. 35		
531	S. 36		Lehké změny.
Není obsažen	S. 37		
532	S. 38		
Není obsažen	S. 39		
533	S. 40		
535	T. 1		
95	T. 2		
198	T. 3		
199	T. 4		
110	T. 5		Lehké změny.
200	T. 6	<i>O mužích a ženách.</i>	
536	T. 7		
537	T. 8		
528	T. 9		
529	T. 10		
534	T. 11		
Není obsažen	T. 12		Článek 513 Rackova překladu.
501	T. 13	<i>O pánech a služebnících.</i>	
502	T. 14		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
502	T. 15		Lehké změny.
504	T. 16		Zbytek článků obsažených ve <i>Vladislavském zřízení zemském</i> vyškrtnut.
Není obsažen	T. 17	<i>O glejtech.</i>	Lze zde spatřovat výrazný posun od článku 8 <i>Vladislavského zřízení zemského</i> , který právo glejtování panovníkovi upírá. Glejtům se věnují i další ustanovení, jsou však vnitřně rozporná. Je zde nicméně patrné posílení role panovníka.
Není obsažen	T. 18		
Není obsažen	T. 19		
Není obsažen	T. 20	<i>O mocech, o hrdla, cti a statků ztracení a zhoubcích zemských, o jich fedrování, o psancích a povalečích.</i>	
Není obsažen	T. 21		
428	T. 22		Změny.
428	T. 23		Změny.
428	T. 24		Rozsáhlé změny.
Není obsažen	T. 25		Velmi obsáhlý článek.
Není obsažen	T. 26		
Není obsažen	T. 27		
Není obsažen	T. 28		
Není obsažen	T. 29		
Není obsažen	T. 30		
Není obsažen	T. 31		
25	T. 32		Změny.
Není obsažen	T. 33		
436	T. 34		Lehké změny.
Není obsažen	T. 35		
Není obsažen	T. 36		
Není obsažen	T. 37		
Není obsažen	T. 38		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	<i>Poznámky</i>
108	T. 39		
451	T. 40		
456	U. 1		Lehké změny.
458	U. 2		Rozsáhlé změny.
460	U. 3		
552	U. 4		Rozsáhlé změny.
Není obsažen	U. 5		Článek o povalečích.
Není obsažen	U. 6		Článek o povalečích.
Není obsažen	U. 7		Článek o povalečích.
Není obsažen	U. 8		Článek o povalečích.
Není obsažen	U. 9		
Není obsažen	U. 10		
Není obsažen	U. 11		
447	U. 12		Změny.
445	U. 13	<i>O neřádných slibích a závazcích.</i>	Zajímavé ustanovení, v jehož rámci lze spatřovat snad jediný odraz římského práva v obou zkoumaných zákonících. Rozebírá problematiku bezprávné výhrůžky / vydírání (tzv. <i>vis ac metus</i>). Toto ustanovení je velmi staré a pochází z období vlády Rudolfa I. Habsburského.
446	U. 14		Rozpracování předchozího ustanovení.
Není obsažen	U. 15		
449	U. 16		Změny.
429	U. 17	<i>O službách proti Králi JMti a zemi.</i>	
Není obsažen	U. 18		Článek 557 Rackova překladu.
Není obsažen	U. 19		Článek 559 Rackova překladu.
Není obsažen	U. 20		Článek 560 Rackova překladu.
Není obsažen	U. 21		
Není obsažen	U. 22		
Není obsažen	U. 23		Článek 562 Rackova překladu.
Není obsažen	U. 24		
Není obsažen	U. 25		Článek 558 Rackova překladu.

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
Není obsažen	U. 26		
Není obsažen	U. 27		
Není obsažen	U. 28		
557	U. 29		
562	U. 30		Rozsáhlé změny.
435	V. 1		
556	V. 2		
465	V. 3		
496	V. 4		
Není obsažen	V. 5		
Není obsažen	V. 6		
Není obsažen	V. 7		
Není obsažen	V. 8		
Není obsažen	V. 9		
Není obsažen	V. 10		Práva zločinců dovolávat se před popravou kněze i pro nekatolíky.
566	V. 11		Změny.
Není obsažen	V. 12		Obsaženo v <i>Policejním řádu zemském z roku 1492.</i>
Není obsažen	V. 13		
Není obsažen	V. 14	<i>O mincích.</i>	
Není obsažen	V. 15		
Není obsažen	V. 16		
Není obsažen	V. 17		
452	V. 18		Lehké změny.
454	V. 19		Rozsáhlé změny.
487	V. 20		
Není obsažen	V. 21	<i>O myslivostech.</i>	<i>Vladislavské zřízení zemské</i> také obsahuje ustanovení o myslivosti, Jednotlivé články jsou však roztržštěné a problematika není rozebrána příliš podrobně.
Není obsažen	V. 22		Úprava myslivosti na komorních pozemcích, konkrétně jejich zvýšená ochrana.
551	V. 23		
553	V. 24		Rozsáhlé změny.

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
555	V. 25		Rozsáhlé změny.
Není obsažen	V. 26		Upravený článek 537 Rackova překladu.
571	X. 14	<i>O Židech.</i>	Změny.
Vybraná ustanovení o moci panovníka, Vladislavské zřízení zemské			
3	Není obsažen		Základní články <i>Vladislavského zřízení zemského</i> o zemském soudu. Základní myšlenka tohoto článku je převzata a zcela přepracována v článku B. 38.
4	Není obsažen		
471	H. 30		Kapitola Milosti královské z <i>Vladislavského zřízení zemského</i> , upravující některé základní státoprávní otázky. Zde např. oproti inspiračnímu článku výrazně rozpracované ustanovení o možnosti pohánět panovníka.
472	I. 33		
473	A. 20		Konkordance již provedena.
474	Není obsažen		
475	E. 18		
476	A. 40		Konkordance již provedena.
477	O. 9		
478	A. 19		Konkordance již provedena.
479	Není obsažen		
480	F. 25		Konkordance již provedena. Vzdání se práva odúmrti.
481	A. 34		Konkordance již provedena.
482	A. 23		Rozsáhlé změny. Konkordance již provedena.
483	F. 8		
484	B. 3		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
485	Z. 20		
486	S. 29		
487	V. 20		Konkordance již provedena.
488	B. 2		Konkordance již provedena.
489	B. 4		Konkordance již provedena.
490	B. 16		Konkordance již provedena.
<i>Svatováclavská smlouva</i>	Znění 1549		
Preambule	1.		
1. a 2.	2.		
3.	3.		
4.	4.		
5.	5.		
6.	6.		
7.	7.		
8.	8.		
9.	9.		
10.	10.		
11.	11.		
12.	12.		
13.	13.		
14. a 15.	14.		
16.	15.		
17.	16.		
18.	17.		
19.	18.		
20.	19.		
21.	20.		
22.	21.		
23.	22.		
24.	23.		
25.	24.		
26.	25.		
27.	26.		

<i>Vladislavské zřízení zemské</i>	<i>Zemské zřízení z roku 1549</i>	<i>Obsah Zemského zřízení z roku 1549</i>	Poznámky
28.	27.		
29.	28.		Změny.
31.	29.		
32.	30.		
33.	31.		
34.-54.	Není obsažen		Články se týkají převážně zemské berně a jejího vybírání.
<i>Zřízení o ručnicích 1524</i>	<i>Znění 1549</i>	<i>O ručnicích.</i>	
1. až 5.	V. 27		Články sloučeny do jednoho a upraveny.
7. až 11.	V. 28		Článek šest <i>Zřízení o ručnicích</i> vypuštěn. Články sloučeny do jednoho a upraveny.
12.	V. 29		
13. až 18.	V. 30		Články sloučeny do jednoho a upraveny.
20.	X. 1		
21. až 22.	X. 2		Články sloučeny do jednoho a upraveny.
Není obsažen	X. 3		
Není obsažen	X. 4		
Není obsažen	X. 5		
Není obsažen	X. 6		